ASPECTS OF THE MOLDAVIAN ORTHODOX CHURCH'S STRUGGLE FOR ECCLESIASTICAL AUTONOMY (1750-1850)

Mirela Beguni
Lecturer, PhD., "Ştefan cel Mare" University of Suceava

Abstract: The study presents aspects of the Romanians' steps in the Moldavian Principality in order to achieve ecclesiastical autonomy in the last part of the Phanariot regime and in the first three decades of autochtonous domination, the most important aspects of this struggle being aimed at subordinating the Greek clergy and bringing the monasteries dedicated to the Holy Places under Romanian control.

Keywords: Moldavia, dedicated monasteries, monastic fortunes, romanian administration, Greek clergy

Cucerirea de către otomani a teritoriilor cu valoare simbolică pentru creştinism − numite generic Locurile Sfinte − a însemnat intrarea acestora sub o stăpânire islamică ce le pretindea conducătorilor lor religioşi răscumpărarea libertăţii cultului prin sume importante pe care, neavând posibilitatea să le plătească, le-au solicitat fraţilor de credinţă. Astfel, din dorinţa unei „înrudirii" duhovniceşti ce presupunea recunoaşterea rolului acestor locuri pentru întreaga ortodoxie, domnitorii români le-au sprijinit în mod constant şi semnificativ, una dintre formele prin care au intenţionat ameliorarea situaţiei lor materiale fiind plasarea sub ascultarea canonică a lor a unor ctitorii româneşti.

Totuşi, cu trecerea timpului, consecinţele închinării unor mănăstiri şi biserici către Locurile Sfinte au devenit tot mai grave, iar multitudinea afierosirilor[1] a contribuit la întărirea influenţei politice elene în Principat[2], fapt ce a cauzat reacţia autohtonilor, a căror luptă pentru autonomie ecleziastică a vizat cu precădere poziţia clerului grecesc în biserică şi situaţia mănăstirilor închinate[3].

Fără a pătrunde decât în mod excepţional în ierarhia clericală moldavă, lucru pe care îl realizaseră pe deplin în cea munteană, grecii, sprijiniţi de domnitorii fanarioţi şi de ruşi, îşi făcuseră simţită prezenţa şi în această biserică mai ales prin egumenii mănăstirilor închinate,

[1]În Moldova, numărul lăcaşurilor închinate se ridica la 215: 101 la Sfântul Mormânt, 87 la Athos, 12 la Sinai, 5 la Patriarhia ecumenică, 3 la cea a Alexandriei, două la a Antiohiei şi 5 la Mănăstirea Drianul din Epir ((cf. Theodor Codrescu, *Uricarul* (infra *Uricarul*), vol. IV, Tipografia Buciumului Român, Iaşi, 1857, pp. 425, 426; *Îndrumător în Arhivele Centrale*, vol. I, partea I, Bucureşti, 1971, Mitropolia Moldovei, p. 404; Constantin Erbiceanu, *Note asupra istoriei bisericeşti a românilor pentru secului al XIX-lea*, în „Biserica Ortodoxă Română" (infra B.O.R.), an. XXIX, nr. 7, 1905, pp. 769).

[2] Andreas Wolf consemna că „cele mai bogate dintre mănăstirile Moldovei se află în mâinile grecilor, care au avut ca deviză exploatarea dominaţiei lor politice şi religioase asupra locuitorilor ei, cu priceperea şi viclenia lor, cunoscută încă din timpurile cele mai vechi, lucrând şi aici şi întrebuinţând toate mijloacele încât să devină stăpâni pe cele mai bogate dintre mănăstiri şi pe veniturile lor" (D., *Episcopiile de Roman şi Huşi şi monastirile Moldovei, de Andrei Volf*, în B.O.R., an XXVII, nr. 2, 1903, p. 174).

[3] Vlad Georgescu, *Ideile politice şi iluminismul în Principatele Române 1750-1831*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1972, pp. 150, 151.

mărturie a înrâuririi lor stând redactarea actelor de hirotonire a prelaţilor în limba elenă, urmată de traducerea în română şi de semnături[4].

Îngrijoraţi de încercările de imixtiune în biserica lor, moldovenii au reacţionat energic, iar o dovadă a împotrivirii faţă de înstrăinarea ei este atestată de un document din 1819, în care arhimandritul Bisericii Sf. Nicolae din Botoşani, deşi român, era obligat să semneze renunţarea la dreptul de a pretinde vreodată rangul de episcop în Moldova din pricina primirii egumeniei unei mănăstiri închinate[5], expresie a dorinţei de limitare a ascensiunii greceşti fiind şi schimbarea poziţiilor semnăturilor egumenilor locaşurilor închinate, ce urmau acum după cele ale pământenilor[6].

De asemenea, cu toate că Moldova a avut întotdeauna conştiinţa superiorităţii autorităţii spirituale a patriarhului ecumenic în chestiunile legate de morală, ea nu i-a recunoscut dreptul de a se amesteca în problemele religioase sau politice ale ţării, încercările ierarhilor constantinopolitani de a trece peste tradiţiile proprii fiind mereu întâmpinate cu proteste şi, deseori, sortite eşecului. Astfel, ca un adevărat întâistătător al bisericii ţării sale, mitropolitul Veniamin Costachi a răspuns în 1837 cererii patriarhului ecumenic – care, auzind de unele activităţi propagandistice calvine în Orient, le solicitase prelaţilor să constituie epitropii, în vederea urmăririi „uneltirilor" acestora – că „înfiinţarea unei aşa epitropii se păsuieşte pe altă dată", grija faţă de păstoriţi fiind oricum o preocupare şi o datorie a sa ca ierarh[7].

Deşi contactele cu Patriarhiile răsăritene deveniseră mai puţin frecvente, iar raporturile cu cea de la Constantinopol aveau un caracter mai mult formal, susţinerea lor financiară s-a amplificat, mai ales mănăstirile închinate contribuind cu sume uriaşe la sprijinirea ortodoxiei în Imperiul Otoman[8], căci, cu toate că documentele de afierosire conţineau prevederi precise cu privire la întreţinerea locaşurilor şi la instituţiile de binefacere pe care trebuiau să le susţină, călugării români erau alungaţi, ctitoriile erau lăsate frecvent în paragină[9], utilizarea veniturilor nu respecta testamentele, iar din ţară erau scoase sume tot mai mari.

Înlocuiţi de obicei după trei ani, egumenii nu respectau condiţiile de închinare, jefuiau mănăstirile de bogăţii, luând la plecarea în străinătate chiar şi odoare furate[10] şi scoteau aproape total aceste locaşuri de sub jurisdicţia ecleziastică şi politică autohtonă. Preluate efectiv de către

---

[4] A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană,* ediţia a III-a (de I. Vlădescu), vol. X, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1930, p. 200.

[5] *Ibidem,* pp. 200, 201; Constantin Erbiceanu, *op. cit.*, an XXVIII, nr. 2, 1904, pp. 186, 187.

[6] Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor,* ediţie de Mihaela Paraschiv, Editura Junimea, Iaşi, 2001, p. 393.

[7] Melchisedek <Ştefănescu>, *Chronica Huşilor şi a Episcopiei*, Tipografia „C. A. Roseti", Bucureşti, 1869,pp. 438-439.

[8] Pe lângă mănăstiri şi biserici, şi unele spitale şi şcoli beneficiau de finanţare românească, daniile şi ajutoarele ajungând în multe regiuni din Peninsula Balcanică, în insulele arhipelagului grecesc, în Asia Mică şi în Palestina (vezi Ioan Rămureanu, *Contribuţia Ţărilor Române la dobândirea independenţei naţionale a poporului grec,* în B.O.R., an. XC, nr. 1-2, 1972, pp. 136-138; T. G. Bulat, *Danii pentru Orientul creştin în epoca fanariotă târzie (1774-1821) din ţara noastră,* în B.O.R., an XCII, nr. 3-4, 1974, p. 412; Constantin Erbiceanu, *Un document patriarhal din 1786 prin care se arată că două şcoli greceşti din Neohor, pe Bosfor, erau întreţinute cu bani româneşti,* în B.O.R., an. XVIII, nr. 4, 1895, pp. 308-311; Nicolae Stoicescu, *Regimul fiscal al preoţilor din Ţara Românească şi Moldova pînă la Regulamentul Organic,* în B.O.R., an. LXXXIX, nr. 3-4, 1971, p. 353).

[9] Toate erau aproape abandonate, prezenţa monahilor reducându-se chiar şi la unul singur (cazul Mănăstirii Adormirea Maicii Domnului din Focşani), mulţi dintre egumeni preferând să locuiască în capitală (Corneliu Istrati, *Statistici eclesiastice efectuate în Moldova între anii 1808 şi 1812,* în „Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol»", XXV/1, 1988, pp. 341-343, 346-347; Constantin Erbiceanu, *Note*…, an. XXIX, nr. 1, 1905, p. 57).

[10] *Uricarul*, vol. XXV, 1895, pp. 339, 453; Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 383; A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. IX, 1829, pp. 68.

egumenii străini, interesaţi doar de propria îmbogăţire şi de trimiterea de sume cât mai consistente în exterior, mănăstirile închinate Locurilor Sfinte încetau susţinerea actelor de caritate şi a celor de educaţie prevăzute de ctitorii lor, iar locaşurile erau abandonate şi lăsate în ruină, starea lor de decădere determinându-i pe pământeni să interzică, la sfârşitul secolului al XVIII-lea, închinarea altora noi[11].

În mod firesc, comportamentul samavolnic al grecilor nu a rămas neobservat de români, care notau cu indignare că mănăstirile afierosite „au ajuns să se vândă şi să se cumpere ca o marfă, fără a se mai păzi acele hotărâte orânduieli de ctitori, ce s-au străduit şi au cheltuit spre folosul obştei", scopul generozităţii românilor nefiind acela de „a sta călugării răsturnaţi în colţurile sofalelor, îmbrăcaţi în haine scumpe […], în desfrânări şi în desfătări petrecând"[12].

Aspectele negative erau semnalate şi de exarhul Gavriil Bănulescu Bodoni (1808-1812), care scria Sinodului rusesc despre egumenii greci că, adevăraţi precupeţi, interesaţi de reducerea cheltuielilor pentru a-şi mări propriile venituri, în multe mănăstiri nu mai ţin călugări, ci aduc doar câte unul sau doi preoţi pentru servicii bisericeşti, că nu slujesc şi nu au grijă de biserici, ci doar de administrarea moşiilor şi că fac multe datorii, din care pricini propunea să se ia o serie de măsuri, în mare parte asemănătoare cu cele ce vor fi solicitate şi de pământeni[13].

Situaţia necorespunzătoare era mult mai veche, între criticii ei aflându-se şi D'Hauterive, care consemna, în 1787, că mănăstirile sunt pline de străini despotici, care „se fac stăpâni pe o mănăstire ca pe o cucerire, flămânzesc pe nenorociţii pe care îi cârmuiesc, strâng comori pe care le duc în cele din urmă aiurea, şi înşală deopotrivă şi pe epitropi, care se încred orbeşte în socotelile lor, şi pe mai marii lor din depărtare". Indignat, autorul aprecia că moşiile ţării nu trebuie, cu încuviinţarea legilor, „să ducă aiurea o bogăţie care nu lasă nimic la izvorul ei şi nu despăgubeşte ţara nici prin pilda vreunei virtuţi, nici prin vreo muncă folositoare", susţinând necesitatea de a li se da pământenilor dreptul de a cârmui aceste averi[14].

Cu toate că împotriva nesfârşitelor afierosiri[15] şi a administrării defectuoase a mănăstirilor mai fuseseră luate măsuri şi în trecut, în timpul regimului fanariot, încălcarea stipulaţiilor primare de închinare a fost nelimitată, demersurile unor domnitori în sensul

[11] Vlad Georgescu, *op. cit.,* p. 151. Ultima mănăstire închinată de moldoveni a fost cea de la Floreşti, pe care Veniamin Costachi o subordonase, în 1806, mănăstirii atonite Esfigmenu, gest pe care l-a regretat ulterior.

[12]Constantin Golescu, *Însemnare a călătoriei mele,* apud Andrei Vizanti, *Veniamin Costaki, mitropolit al Moldovei şi Sucevei. Epoca, viaţa şi operele sale,* Tipografia Buciumului Român, Iaşi, 1881,p. 100.

[13] Gheorghe Gheorghiu, *Gavriil Bănulescu Bodoni, mitropolit al Moldovei, exarh Valahiei şi Basarabiei 1746-1821,* Tipografia cărţilor bisericeşti, Bucureşti, 1899, pp. 30-32.

[14] D'Hauterive, *Memoriu asupra vechei şi actualei stări a Moldovei presentat lui Alexandru Vodă Ipsilante, domnul Moldovei, la 1787,* Institutul de arte grafice „Carol Göbl", Bucureşti, 1902, pp. 155-159. Vezi şi Ioan F. Stănculescu, *Reforme, rânduieli şi stări bisericeşti în epoca fanariotă,* în B.O.R., an. LXXXI, nr. 5-6, 1963, pp. 536, 540.

[15] Întrucât, din secolul al XVI-lea, domnitorii au făcut regulat danii bisericilor străine, doar 20 de mănăstiri erau neînchinate în anul 1810, în timp ce 37 erau închinate, iar acestea din urmă deţineau mai mult de jumătate din pământurile mănăstireşti (în 1859, suprafaţa moşiilor lor era de 355. 680 de fălci, din totalul de 653.260) (cf. Corneliu Istrati, *op. cit.*, pp. 345, 353; Ecaterina Negruţi-Munteanu, *Moşiile mănăstirilor din Moldova închinate locurilor sfinte, după o statistică alcătuită la 1848,* în M.M.S., an. XLIII, nr. 7-8,p. 497). Cf. Pompiliu Eliade, la sfârşitul veacului al XVIII-lea, a cincea parte a celor mai bune pământuri ale ţării erau deţinute de mănăstirile închinate (*Influenţa franceză asupra spiritului public în România,* ediţie de Alexandru Duţu, Editura Univers, Bucureşti, 1982, pp. 32-35).

schimbării statutului acestora întâmpinând rezistenţa neînduplecată a tuturor patriarhilor răsăriteni[16].

Într-un arz din anul 1821, moldovenii, nemulţumiţi de faptul că, "de când au intrat aceste mănăstiri în mâinile călugărilor greci, nu numai că acele miluiri au lipsit cu totul, dar încă le-au şi supus sub grea sarcină de datorie", au cerut Porţii administrarea de către români a mănăstirilor închinate, cu promisiunea de respectare neabătută a hotărârilor ctitorilor[17]. Repetatele proteste ale românilor[18] împotriva flagrantei încălcări a autonomiei lor au adus, odată cu căderea în dizgraţie a grecilor din pricina Eteriei şi cu instaurarea domniilor pământene, un succes temporar pentru moldoveni, care au obţinut, prin firmanul de numire a domnitorului Ioniţă Sandu Sturdza, trecerea mănăstirilor închinate sub administraţie autohtonă şi înlocuirea egumenilor greci cu pământeni[19].

Curând, a început munca de refacere materială şi spirituală a locaşurilor închinate, prin adoptarea de măsuri care să înlăture urmările nefaste ale abuzurilor alogenilor, precum: executarea de reparaţii, plătirea datoriilor, interzicerea contractării de împrumuturi şi a efectuării de cheltuieli fără acordul Mitropoliei, regularizarea administrării moşiilor, dar şi elaborarea unui regulament de viaţă monastică ce prevedea pomenirea ctitorilor, activităţi liturgice sau stabilirea monahilor în mănăstiri[20].De asemenea, devastarea Principatului ca urmare a Eteriei i-a determinat pe moldoveni să înlocuiască plata embaticului către Locurile Sfinte cu o contribuţie pentru plata datoriilor statului, în anul 1824 luându-se decizia ca acestea să primească o treime din venituri[21], în timp ce pentru anii 1827 şi 1828, domnitorul Ioniţă Sandu Sturdza a acceptat ca ajutorul trimis în Orient să fie de câte 100.000 de lei[22].

Din nefericire pentru români, succesorul ţarului Alexandru I, Nicolae I, a intervenit la Poartă în favoarea grecilor, fapt ce a readus mănăstirile închinate şi proprietăţile lor la dispoziţia egumenilor străini, cererile adresate potentaţilor ruşi de către mitropolitul Veniamin de a fi respectate vechile privilegii ale ţării şi argumentele lui referitoare la ruinarea edificiilor şi la comportamentul despotic al grecilor râmânând fără urmări[23].

În pofida faptului că protestele nu le-au fost ascultate, iar la sfârşitul anului 1827, grecii au revenit în Moldova, autohtonii au reuşit să le impună unele limite, printr-o comisie alcătuită în

[16]*Uricarul,* vol. XXV, p. 351, 373, 410, 416, 429, 434; Neagu Djuvara, *Între Orient şi Occident,* Editura Humanitas, Bucureşti, 1995, p. 145; Keith Hitchins, *Românii 1774-1866,* Editura Humanitas, Bucureşti, 1998, p. 58; Ştefan Berechet, *Averile mânăstireşti din Basarabia,* în B.O.R., an. XLI, nr. 4, 1923, p. 633.

[17]V. A. Urechia, *Istoria românilor,* tom. XIII, Tipografia şi fonderia de litere Thoma Basilescu, Bucureşti, 1901, pp. 102-105.

[18] A. D. Xenopol, *op. cit.,* vol. X, p. 46.

[19]*Uricarul*, vol. III, ediţia a II-a, 1892, p. 232; Gheorghe I. Moisescu, *Mânăstirile închinate din Ţara Românească în vremea păstoriei mitropolitului Grigorie Dascălul (1823-1834),* înB.O.R., an, LII, nr. 5-6, 1934, pp. 423, 424.

[20] VeziEudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor,* vol. X, coord. Nicolae Iorga, Bucureşti, 1897, p. 346; Constantin Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldaviei şi Sucevei şi a Catedralei mitropolitane din Iaşi*, Tipografia Cărţilor Bisericeşti, Bucureşti, 1888, pp. 265-267.

[21]*Ibidem*, pp. 236, 242, 244, 405-408.

[22]*Uricarul,* vol. I, ediţia a doua, 1873, p. 373; Constantin Erbiceanu, *Note*…, an. XXIX, nr. 7, p. 769; A. D. Xenopol, *op. cit.,* vol. XI, 1930, pp. 16, 17.

[23]N<icolae> Istrati, *Questia monastirilor închinate din Moldova*, Tipografia Minervei, Iaşi, 1860, p. 6; *Uricarul,* vol. IV, p. 430; Nicolae V. Dură, *Preocupările canonice ale mitropolitului Veniamin Costachi în pastoralele şi corespondenţa sa,* în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei" (infra M.M.S), an. XLVII, nr. 7-8, 1971, pp. 488, 489, 491; Mircea Nişcoveanu, *Biserica ortodoxă din Moldova şi Patriarhia ecumenică, în prima jumătate a veacului al XIX-lea*, în M.M.S., an. LII, nr. 9-12, 1976, pp. 666, 667.

1828 pentru administrarea averilor mănăstirilor închinate, din care făceau parte trei exarhi ai Locurilor Sfinte, dar şi doi boieri şi doi arhierei moldoveni numiţi de mitropolit[24].

La 7 februarie 1828, Divanul propunea luarea unor măsuri: arendarea imobilelor mănăstirilor închinate să se facă pe o perioadă de trei ani, iar la arendare să participe şi epitropii români, repararea urgentă a imobilelor, achitarea datoriilor, interdicţia de vindere, schimbare sau ipotecare a moşiilor, dar şi impunerea subordonării canonice faţă de mitropolit (ceea ce consulul rus Minciaky considera ca fiind imposibil de acceptat de către greci)[25], iar la 28 martie, domnitorul Ioniţă Sandu Sturdza a dispus majorarea de cinci ori, de la 5.000 la 25.000 de lei, a contribuţiei mănăstirilor închinate pentru susţinerea şcolilor[26].

În acelaşi an, românii le-au cerut egumenilor să prezinte documentele originale, în scopul cunoaşterii şi respectării voinţei ctitorilor şi al evitării abuzurilor[27] (cerere care întâmpinat refuzul grecilor), iar în corespondenţa cu o înaltă oficialitate ţaristă, mitropolitul Veniamin susţinea poziţia Divanului, care considera că grecii sunt obligaţi să împlinească dispoziţiile ctitorilor, că pentru administrarea averilor e necesară conlucrarea străinilor cu epitropii români şi că monahii alogeni trebuie să se supună mitropolitului Moldovei[28].

Cu toate că deciziile românilor au avut ca efect o oarecare limitare a abuzurilor grecilor, aceştia au reuşit, cu sprijinul tacit sau făţiş al Rusiei, să evite respectarea lor strictă, astfel că raportul Adunării obşteşti şi comisia mixtă însărcinată cu problema mănăstirilor închinate constatau că egumenii refuză să prezinte documentele de afierosire, mănăstirile sunt în stare de ruină şi au datorii mari nejustificate, iar odoarele lor au fost furate şi duse în alte ţări[29].

În plus, conflictul dintre autohtoni şi străini s-a agravat în urma creării Epitropiei Sfântului Mormânt, o instituţie administrativă înfiinţată abuziv în timpul lui Kiseleff cu scopul de a supraveghea interesele posesiunilor din Principat, ce căuta scoaterea lor de sub controlul forurilor autohtone, iar prin permanentele imixtiuni în rezolvarea unor probleme a stârnit nemulţumirea generală a moldovenilor[30].

În cadrul disputelor, plasate „sub pavăza ocrotitoarei curţi", Divanul susţinea că aceste mănăstiri „sunt tot din neamul românesc, făcute şi închinate Jos pentru ajutor numai la vremi de prisosinţă", încât obligaţiile celor închinate şi ale celor neînchinate sunt aceleaşi[31], ctitorii având grijă să nu instituie niciodată stăpânirea desăvârşită a Sfintelor Locuri asupra averilor cu care ei le înzestraseră. Astfel, alienarea şi schimbarea bunurilor erau, de obicei, interzise, iar actele de fundaţie dovedeau că intenţia ctitorilor era ca veniturile averilor mănăstireşti să fie întrebuinţate cu precădere pentru întreţinerea locaşurilor şi a aşezămintelor de cultură sau de binefacere, numai o parte a prisosurilor, maximum 5%, urmând să fie trimisă în Orient[32].

---

[24] Constantin Erbiceanu, *Note…*, în B.O.R., an. XXVIII, nr. 11, 1905, p. 1259; Idem, *Istoria Mitropoliei…*, pp. 449, 450; Nicolae Iorga, *op. cit.,* p. 528; V. A. Urechia, *op. cit.,* tom. VII, 1894, p. 243.

[25]*Uricarul,* vol. VII, 1886, pp. 109-117; Ioan C.Filitti, *Frământările politice şi sociale în Principatele române de la 1821 la 1828,* Editura „Cartea românească", Bucureşti, 1932, p. 169.

[26]*Uricarul,* vol.III, pp. 32, 33; vol. IV, pp. 431, 432; vol. VII, pp. 176, 177.

[27] Constantin Erbiceanu, *Note*…, an. XXVIII, nr. 12, 1905, pp. 1365-1366.

[28]Ioan C. Filitti, *op. cit.*,p. 169.

[29]N<icolae> Istrati, *op. cit.,* pp. 6, 7.

[30]*Îndrumător în Arhivele Centrale,* vol. I, I, pp. 403, 404; Ştefan Berechet, *op. cit.,* pp. 634-537.

[31] Ioan C. Filitti, *Principatele române de la 1828 la 1834; ocupaţia rusească şi Regulamentul Organic,* Institutul de arte grafice „Bucovina" I. E. Torouţiu, Bucureşti, 1934,p. 64.

[32] Vezi *Uricarul,* vol. XXV, pp. 321-326, 336, 372-374; Ştefan Berechet, *op. cit.,* p. 635; Ghenadie Enăceanu, *Începutul averilor românesci zise închinate dupre prea fericitul Dositei, patriarhul Ierusalimului,* în B.O.R., an. IV, nr. 10, 1878, pp. 597-600.

Românii arătau că acestea răsturnaseră rolurile şi că îşi atribuiră drepturi precum administrarea averilor după propria voie şi fără control, luarea tuturor veniturilor şi întrebuinţarea doar a unei mici părţi a lor pentru îndeplinirea voinţei ctitorilor, schimbarea egumenilor fără amestecul domnitorilor, ca şi refuzul de a da vreo explicaţie autohtonilor sau de a contribui la sarcinile statului[33]. Starea lamentabilă a mănăstirilor închinate era descrisă de Nicolae Istrati, care nota că „tristul lor aspect stoarce lacrimi de durere şi de compătimire, revoltând chiar şi pe cel mai indiferent în contra acestui vandalism, în contra acestui ateism sub masca religiei, în contra acestei mari ingratitudini către patria şi către urmaşii ctitorilor, care sunt uitaţi şi şterşi din memoria celor ce se folosesc de avuţia lor”[34].

Deşi actele de închinare arătau clar că noul statut nu însemna stăpânirea de către străini, şi încă cu drept de proprietate, împotriva drepturilor imprescriptibile pe care ţara le-a avut întotdeauna asupra mănăstirilor închinate, exarhii susţineau că „mănăstirile sunt avere a Sfintelor Locuri şi că numai sfinţiile lor, ca unii ce înfăţişează aceste Sfinte Locuri, pot face cu mănăstirile orice vor voi, neavând să dea socoteală la nimeni, că nu cunosc alte îndatoriri afară dintr-acelea care se ating numai de slujba bisericească în biserica fiecărei mănăstiri”[35] şi că „nimeni altul nu are dreptul să se amestece nici în gestiunea, nici în administrarea veniturilor lor”[36]. În mod justificat, atitudinea grecilor şi grozavele lor abuzuri le-au stârnit pământenilor „o mare ură”[37] şi l-au determinat chiar şi pe Kiseleff să ia măsuri împotriva lor, din păcate fără consecinţe din cauza banilor şi intrigilor acestora[38], dar şi a susţinerii din partea guvernul rus[39].

În spirit samavolnic acţionau şi egumenii Mănăstirii Trei Ierarhi[40], împotriva cărora, în august 1835, Veniamin a semnat o plângere adresată domnitorului, în care, după un scurt istoric al desfăşurării procesului din 14 noiembrie 1830, ierarhul arăta că timp de 106 ani au fost tăinuite documentele aşezământului lui Vasile Lupu, ceea ce a făcut ca tinerimea autohtonă să fie lipsită de „institutul naţionalei învăţături, de atâta vreme, numai din particularnic interes”. Invocând drepturile istorice ale „naţiei moldoveneşti”, numită de prinţul Alexandru Sturdza „pioasa hrănitoare a Bisericii Ortodoxe”[41], Epitropia atrăgea atenţia asupra imensului prejudiciu adus poporului prin îndelungata nerăspândire a luminilor învăţăturii şi aprecia că, pentru această faptă, „Mănăstirea Trei Sfetitelor rămâne în veci răspunzătoare înaintea neamului moldovenesc”. Ulterior, în 1839, Veniamin şi Asachi au înaintat un memoriu către domn şi au făcut publică o broşură cu „Întâmpinarea” citită la procesul din 10 iulie 1839, menţinând şi în continuare chestiunea în atenţia opiniei publice, prin includerea între proprietăţile Epitropiei învăţăturilor publice a feredeului cel mare din Iaşi şi a celor trei moşii în litigiu: Răchiteni, Tămăşeni şi Iugani sau Adjudeni, ce figurau în *Sama şcoalelor* ca neproducătoare de venituri. Agitaţia astfel creată şi calitatea mitropolitului de preşedinte al Adunării obşteşti i-a determinat pe membrii ei ca, prin

[33]*Uricarul,* vol. XXV, pp. 423- 425; Ioan C. Filitti, *Principatele Române…* p. 166.
[34]N<icolae> Istrati, *Questia monastirilor...*, p. 5.
[35] Ioan C. Filitti, *Principatele Române…,* p. 282; *Uricarul,* vol. XXV,pp. 353, 409.
[36]*Ibidem*,p. 354.
[37] Kogălniceanu, în Al. Bardieru, *Contribuţii la cunoaşterea activităţii lui Mihail Kogălniceanu,* în M.M.S., an. XLIII, nr. 9-10, 1967, p. 633.
[38]Între ele fiind şi faptul că, pentru a obţine tronul Moldovei, Mihail Sturdza fusese obligat să-i promită influentului grec Ştefan Vogoridi, principe de Samos şi viitorul său socru, să nu ridice timp de 10 ani problema mănăstirilor închinate.
[39]Ştefan Berechet, *op. cit.,* p. 637.
[40]De mai mulţi ani, aceştia se aflau în conflict cu Epitropia învăţăturilor publice din pricina nerespectării de către ei a prevederilor lui Vasile Lupu privitoare la şcoli.
[41] Ioan C. Filitti, *Domniile Române sub Regulamentul Organic,* Ediţia Academiei Române, Bucureşti, 1915, p. 529.

anaforaua din 17 februarie 1840, să-i ceară domnitorului ca bunurile revendicate să fie date imediat în proprietatea şcolilor publice, încât acest aşezământ de primă utilitate pentru ţară să nu fie lipsit de veniturile care-i aparţin de drept[42].

Spre neşansa românilor însă, eficientele metode utilizate de greci în privinţa mănăstirilor închinate şi a averilor lor au fost folosite şi aici, căci călugării de la Trei Ierarhi şi exarhii de la Muntele Athos au făcut demersuri către consulii ruşi ai Principatelor pentru a le solicita sprijinul, fapt ce a generat o corespondenţă diplomatică pe această temă între Titov, consulul din Iaşi, şi Mihail Sturdza, prin care domnitorului moldovean i se cereau relaţii, i se făceau imputări, i se evidenţiau neplăcerile pe care le-ar putea suferi prin întărirea anaforalei Adunării obşteşti şi i se recomanda să nu adopte „o rezoluţie arbitrară şi pripită". Astfel, şeful statului era pus într-o situaţie încurcată, căci, interesat să sporească veniturile bugetare ale ţării pentru a-şi menţine dublată lista civilă, nu putea să obţină sprijinul mitropolitului Veniamin în obligarea mănăstirile neînchinate de a contribui la cheltuielile ţării dacă nu erau tratate la fel şi cele închinate, potrivit articolului 416 al Regulamentului organic, ce prevedea alcătuirea unei comisii „în privirea trebuinţei de a se desfiinţa fără întârziere abuzurile acum înrădăcinate şi de a se regularisi ocârmuirea averilor acestor mănăstiri, comisia urmând a cerceta drepturile şi actele originale atârnătoare la deosebitele dănuiri, precum şi scopurile şi condiţiile începătoare ale dănuirilor"[43].

Opoziţia mitropolitului Veniamin faţă de obligarea mănăstirilor neînchinate de a susţine bugetul ţării, atâta vreme cât cele închinate nu o făceau, l-a silit pe domnitor să trateze serios problema, încât, în aprilie 1840, Sturdza i-a trimis lui Titov textul anaforalei din 17 februarie, cu precizarea că „drepturile evidente, glasurile Adunării, opinia publică, totul arată necesitatea de a-şi da hotărârea asupra unei chestiuni care atinge aşa de mult viitorul unui aşezământ de folos obştesc, şcolile naţionale".

Deşi, după expunerea argumentaţiei, Sturdza i-a cerut demnitarului rus sprijinul pentru rezolvarea problemei, prin mijlocirea prezentării ei în faţa ambasadorului Buteniev şi a guvernului rus, demersul lui nu a avut succes din cauză că şi de această dată intervenţiile de culise ale grecilor, „promovatori involuntari şi siliţi ai corupţiei turceşti"[44], au dus la tergiversarea luării unei decizii finale, până în 1846, fapt favorizat şi de retragerea din scaunul mitropolitan a lui Veniamin[45].

Peste doi ani, printr-o broşură, partida naţională cerea din nou preluarea de către Stat a averilor mănăstirilor închinate, argumentând că „ar fi păcat naţional de a lăsa averi publice pe seama unor călugări străini pururea rebeli la legile ţării ce-i îngraşă de atâtea veacuri". Broşura evidenţia faptul că mănăstirile s-au îndepărtat total de la rolul lor şi că au devenit "case de arendatori ocupate de mireni", în timp ce „întrebuinţarea însemnatelor lor venituri este un scandal public"[46], situaţie care urma să fie remediată doar prin măsura drastică a secularizării averilor mănăstireşti din anul 1863, ce punea capăt îndelungatei lupte a românilor pentru recuperarea controlului asupra lor.

---

[42] Eudoxiu de Hurmuzaki, *op. cit.,* supl. I, vol. VI, coord. D. A. Sturdza, C. Colescu Vartic, Bucureşti, 1895, p. 200; N. C. Enescu, *Un proces dintre epitropii Mănăstirii Trei Ierarhi - Iaşi şi Epitropia învăţăturilor publice din Moldova, în perioada Regulamentului organic,* în M.M.S., an. XXXVII, nr. 9-12, 1961, pp. 646-651.

[43]*Regulamentul Organic al Moldovei*, ediţie de Dumitru Vitcu şi Gabriel Bădărău, Editura Junimea, Iaşi, 2004, pp. 335, 563; N. C. Enescu, *op. cit.,* pp. 651, 652; Anastasie Iordache, *Principatele române în epoca modernă,* vol. I, Editura Albatros, Bucureşti, 1996,p. 222.

[44] Nicolae Iorga, *Istoria poporului românesc,* ediţie de Georgeta Penelea, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1985, p. 644.

[45] N. C. Enescu, *op. cit.,* pp. 652, 653, 661

[46] Mircea Nişcoveanu, *op. cit.*, p. 673.

BIBLIOGRAPHY

***, *Îndrumător în Arhivele Centrale*, vol. I, partea I, Bucureşti, 1971.

Bardieru, Al., *Contribuţii la cunoaşterea activităţii lui Mihail Kogălniceanu,* în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", an. XLIII, nr. 9-10, 1967, pp. 630-633.

Berechet, Ştefan, *Averile mânăstireşti din Basarabia,* în „Biserica Ortodoxă Română", an. XLI, nr. 4, 1923, p. 632-639.

Bulat, T. G., *Danii pentru Orientul creştin în epoca fanariotă târzie (1774-1821) din ţara noastră,* în „Biserica Ortodoxă Română", an XCII, nr. 3-4, 1974, pp. 412-424.

Codrescu, Theodor, *Uricarul*, vol. I, ediţia a doua, 1873; vol. III, ediţia a II-a, 1892; vol. IV, 1857; vol. VII, 1886; vol. XXV, 1895, Tipografia Buciumului Român, Iaşi.

D., *Episcopiile de Roman şi Huşi şi monastirile Moldovei, de Andrei Volf,* în „Biserica Ortodoxă Română", an XXVII, nr. 2, 1903, pp. 167-178.

D'Hauterive, *Memoriu asupra vechei şi actualei stări a Moldovei presentat lui Alexandru Vodă Ipsilante, domnul Moldovei, la 1787,* Institutul de arte grafice „Carol Göbl", Bucureşti, 1902.

Djuvara, Neagu, *Între Orient şi Occident,* Editura Humanitas, Bucureşti, 1995.

Dură, Nicolae V., *Preocupările canonice ale mitropolitului Veniamin Costachi în pastoralele şi corespondenţa sa,* în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", an. XLVII, nr. 7-8, 1971, pp. 46-66.

Eliade, Pompiliu, *Influenţa franceză asupra spiritului public în România,* ediţie de Alexandru Duţu, Editura Univers, Bucureşti, 1982.

Enăceanu,Ghenadie,*Începutul averilor românesci zise închinate dupre prea fericitul Dositei, patriarhul Ierusalimului,* în „Biserica Ortodoxă Română", an. IV, nr. 10, 1878, pp. 596-600.

N. C. Enescu, *Un proces dintre epitropii Mănăstirii Trei Ierarhi - Iaşi şi Epitropia învăţăturilor publice din Moldova, în perioada Regulamentului organic,* în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", an. XXXVII, nr. 9-12, 1961, pp. 634-665.

Erbiceanu, Constantin, *Istoria Mitropoliei Moldaviei şi Sucevei şi a Catedralei mitropolitane din Iaşi*, Tipografia Cărţilor Bisericeşti, Bucureşti, 1888.

Idem, *Note asupra istoriei bisericeşti a românilor pentru secului al XIX-lea*, în „Biserica Ortodoxă Română", an XXVIII, nr. 2, 1904, pp. 183-192; nr. 11, 1905, pp. 1254-1268; nr. 12, 1906, pp. 1361-1377; an. XXIX, nr. 1, 1905, pp. 53-66; nr. 7, 1905, pp. 740-755.

Idem,*Un document patriarhal din 1786 prin care se arată că două şcoli greceşti din Neohor, pe Bosfor, erau întreţinute cu bani româneşti,* în „Biserica Ortodoxă Română", an. XVIII, nr. 4, 1895, pp. 308-311.

Filitti, Ioan C., *Domniile Române sub Regulamentul Organic,* Ediţia Academiei Române, Bucureşti, 1915.

Idem, *Frământările politice şi sociale în Principatele române de la 1821 la 1828,* Editura „Cartea românească", Bucureşti, 1932.

Idem, *Principatele române de la 1828 la 1834; ocupaţia rusească şi Regulamentul Organic,* Institutul de arte grafice „Bucovina" I. E. Torouţiu, Bucureşti, 1934.

Georgescu, Vlad, *Ideile politice şi iluminismul în Principatele Române 1750-1831,* Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1972.

Gheorghiu, Gheorghe,*Gavriil Bănulescu Bodoni, mitropolit al Moldovei, exarh Valahiei şi Basarabiei 1746-1821,* Tipografia cărţilor bisericeşti, Bucureşti, 1899.

Hitchins, Keith, *Românii 1774-1866,* Editura Humanitas, Bucureşti, 1998.

Hurmuzaki, Eudoxiu, *Documente privitoare la istoria românilor,* supl. I, vol. VI, coord. D. A. Sturdza, C. Colescu Vartic, Bucureşti, 1895;vol. X, coord. Nicolae Iorga, 1897.

Iordache, Anastasie, *Principatele române în epoca modernă,* vol. I, Editura Albatros, Bucureşti, 1996.

Iorga, Nicolae, *Istoria Bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor,* ediţie de Mihaela Paraschiv, Editura Junimea, Iaşi, 2001.

Idem, *Istoria poporului românesc,* ediţie de Georgeta Penelea, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1985.

Istrati, Corneliu, *Statistici eclesiastice efectuate în Moldova între anii 1808 şi 1812,* în „Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol»", XXV/1, 1988, pp. 331-355.

Istrati, N<icolae>, *Questia monastirilor închinate din Moldova,* Tipografia Minervei, Iaşi, 1860.

Moisescu, Gheorghe I., *Mânăstirile închinate din Ţara Românească în vremea păstoriei mitropolitului Grigorie Dascălul (1823-1834),* în „Biserica Ortodoxă Română", an, LII, nr. 5-6, 1934, pp. 422-456.

Negruţi-Munteanu, Ecaterina, *Moşiile mănăstirilor din Moldova închinate locurilor sfinte, după o statistică alcătuită la 1848,* în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", an. XLIII, nr. 7-8,p. 497-504.

Nişcoveanu, Mircea, *Biserica ortodoxă din Moldova şi Patriarhia ecumenică, în prima jumătate a veacului al XIX-lea,* în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", an. LII, nr. 9-12, 1976, pp. 662-676.

Rămureanu, Ioan, *Contribuţia Ţărilor Române la dobândirea independenţei naţionale a poporului grec,* în „Biserica Ortodoxă Română", an. XC, nr. 1-2, 1972, pp. 130-145.

Stănculescu, Ioan F., *Reforme, rânduieli şi stări bisericeşti în epoca fanariotă,* în „Biserica Ortodoxă Română", an. LXXXI, nr. 5-6, 1963, pp. 522-545.

Stoicescu, Nicolae, *Regimul fiscal al preoţilor din Ţara Românească şi Moldova pînă la Regulamentul Organic,* în „Biserica Ortodoxă Română", an. LXXXIX, nr. 3-4, 1971, pp. 335-354.

<Ştefănescu>, Melchisedek , *Chronica Huşilor şi a Episcopiei*, Tipografia „C. A. Roseti", Bucureşti, 1869.

Urechia, V. A., *Istoria românilor,* tom. VII, 1894; tom. XIII, 1901, Tipografia şi fonderia de litere Thoma Basilescu, Bucureşti.

Vitcu, Dumitru, Bădărău, Gabriel (editori), *Regulamentul Organic al Moldovei*, Editura Junimea, Iaşi, 2004.

Vizanti, Andrei, *Veniamin Costaki, mitropolit al Moldovei şi Sucevei. Epoca, viaţa şi operele sale*, Tipografia Buciumului Român, Iaşi, 1881.

Xenopol, A. D., *Istoria românilor din Dacia Traiană,* ediţia a III-a (de I. Vlădescu), vol. IX- XI, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1929-1930.